

1. V ý s l e d k y

Ústav pro výzkum veřejného mínění ČSAV se emigrací zabýval poprvé v aktuálním orientačním výzkumu ze 14.-16.září 1968, kdy položil v rámci polytematického řízeného rozhovoru dvě otázky, týkající se názoru veřejnosti na tento problém. Otázky téhož znění pak ústav znovu kladl o tři čtvrtě roku později, ve dnech 2.-11.června 1969, opět jako součást polytematického výzkumu, a to reprezentativnímu (z hlediska základních znaků) souboru 1114 dotázaných občanů, při jejichž výběru bylo použito kvótní techniky.

"Považujete za správné, nebo nesprávné, že se někteří lidé rozhodli opustit republiku pod vlivem současné situace?" +/

	Správné %	Většinou správné %	Někdy ano, někdy ne %	Většinou nesprávné %	Nesprávné %	Nevím, bez odpov. %
<u>Září 1968:</u>						
ČSSR (N=1875)	7	6	23	14	43	7
ČSR (N=1321)	8	7	27	14	37	7
SSR (N= 554)	5	<u>3</u>	12	15	57	8
<u>Červen 1969:</u>						
ČSSR (N=1114)	14	10	28	11	24	13
ČSR (N= 777)	16+	12+	29	12	21-	10-
SSR (N= 337)	9-	<u>5-</u>	27	9	32++	18++

Srovnání loňských zářijových a letošních červnových odpovědí na obdobnou otázku dovoluje usuzovat na určité tendence ve vývoji veřejného mínění o daném problému, samozřejmě s přihlédnutím k dobovému kontextu.

+/ V září 1968 bylo použito formulace: "...pod vlivem nedávných událostí?"

Vysvětlení zkratk v textu a v tabulkách:

N = absolutní četnost, tj. počet osob nebo odpovědí;

HV = hladina významnosti (pomocí χ^2); vyjadřuje pravděpodobnost chybného zamítnutí hypotézy, že otázka a odpovědi na ni jsou nezávislé na identifikačním znaku (věk, pohlaví apod.), resp. na jiné otázce. (Hodnoty: 5 %, 1 %, 0,1 %; nad 5 % = statisticky nevýznamné.)

+ - hladina významnosti 5 %

++ - " - " 1 %

+++ - " - " 0,1%

Značky, udávající statistickou významnost odchylek skutečných a teoretických četností na předpokladu nezávislosti, pro dané políčko tabulky.

Pokud jde o základní názorovou orientaci, zda totiž obyvatelstvo ve svém celku souhlasí nebo nesouhlasí s emigrací československých občanů, převládá letos podobně jako loni záporné stanovisko k emigraci, ovšem v méně vyhraněné podobě; v září 1968 považovalo emigraci za nesprávnou, resp. většinou nesprávnou 57 % všech dotázaných, v červnu 1969 vyjádřilo týž názor 35 % občanů. Původně 13ti procentní pozitivní hodnocení emigrace vzrostlo na 24 %. Ve srovnání s loňskem se rovněž zvýšilo procento dotázaných, kteří odpověděli, že emigrace je "někdy správná, někdy nesprávná", a těch, kdo svůj názor nevyjádřili. Frekvence výskytu odpovědí se letos ve srovnání s loňskem poněkud posunula ke kladnému stanovisku vůči emigraci a vzrostla rovněž nerozhodnost a nejistota některých dotázaných při jejím posuzování.

I letos můžeme konstatovat statisticky významné rozdíly v odpovědích obyvatelstva ČSR a SSR; na Slovensku zjišťujeme relativně větší četnost odpovědí, jež hodnotí emigraci zcela negativně (odpověď "Nesprávné" dalo 32 % dotázaných ve srovnání s 21 % v ČSR), a naopak v ČSR relativně častější výskyt odpovědí schvalujících emigraci ("Správné": 16 % ve srovnání s 9 % v SSR; "Většinou správné": 12 % na rozdíl od 5 % v SSR). V SSR také výrazně vzrostlo procento dotázaných, kteří svůj názor nevyjádřili (18 % ve srovnání s 10 % v ČSR).

Vezmeme-li při rozdělení dotázaných na obyvatele obou federálních republik ještě v úvahu názorové rozlišení mužů a žen, pak kladné stanovisko k emigraci se vyskytuje nejčastěji u mužů v ČSR (odpověď "Správné" 17 % a "Většinou správné" 13 %), nejméně často u slovenských žen ("Správné" 5 % a "Většinou správné" 3 %). Zcela negativní stanovisko zaujímají nejčastěji muži na Slovensku (odpověď "Nesprávné" 40 %), nejméně často ženy v ČSR (20 %). Slovenské ženy dosti často svůj názor nevyjadřují.

Věk ovlivňuje názor na emigraci; mladší lidé ji hodnotí relativně častěji pozitivně než lidé starší. Názor o správnosti emigrace vyjádřilo 29 % občanů ve věku od 18 do 39 let a jen 16 % občanů nad 60 let. Naopak názor o její nesprávnosti zastávalo 30 % občanů mladších devětatřiceti let a 46 % občanů starších šedesáti let.

Pozoruhodná je frekvence odpovědí, sledujeme-li názory na emigraci v korelaci s věkem a vzděláním. U mladších občanů od 18 do 39 let s jakým-

koli vyšším než základním vzděláním nacházíme výrazně častěji nerozhodné odpovědi "Někdy ano, někdy ne", než u občanů téže věkové kategorie se základním vzděláním (38 % : 28 %).

S přibývajícím věkem a vyšším než základním vzděláním se významně častěji vyskytují odpovědi, které odsuzují emigraci. Odpověď, že emigrace je "nesprávná", dalo 36 % občanů starších 40 let a s vyšším vzděláním, ale jen 26 % občanů téže věkové kategorie se základním vzděláním. Za povšimnutí stojí, že pětina čtyřicetiletých a starších občanů se základním vzděláním buď odpověděla "Nevím", nebo vůbec neodpověděla, zatímco výskyt těchto kategorií odpovědí významně méně často nacházíme u občanů s vyšším vzděláním - viz tabulku I v příloze.

Rozdělíme-li dotázané podle jejich ekonomické aktivity, spatřujeme tendenci ke kladnému postoji vůči emigraci relativně nejčastěji u dělníků (odpověď "Správné" 17 % a "Většinou správné" 12 %) a k nesouhlasnému u důchodců (odpověď "Nesprávné" 36 %). Zaměstnanci nejčastěji odpovídají, že je emigrace "někdy správná, někdy nesprávná" (35 %), a rolníci dosti často nevyjadřují názor (37 %).

Zvlášť výrazný názorový rozdíl pak zjišťujeme mezi příslušníky KSČS, členy jiných politických stran Národní fronty a nestraníky; svědčí o tom zejména relativní zastoupení odpovědí, že emigrace je "nesprávná": dalo ji např. 42 % členů KSČS a 20 % nestraníků. Mezi příslušníky KSČS je také relativně méně těch, kteří svůj názor nevyjádřili.

Abychom blíže poznali, jaká složka v názorech na emigraci domínuje (čím je názor motivován), položili jsme podobně jako loni doplňující otevřenou otázku: +/

+/ Jednotlivé spontánní výroky dotázaných byly dodatečně kategorizovány a pak procentuálně vyjádřeno jejich relativní zastoupení. Procenta jsou vyjádřena vzhledem k počtu dotázaných, přičemž v září 1968 neodpovědělo na otázku 171 a v červnu 1969 125 dotázaných občanů. Součet procent \neq 100 vzhledem k tomu, že každý dotázaný mohl uvést i více výroků. Odpovědi byly v roce 1969 diferencovanější, proto je zde i víc kategorií ve srovnání s rokem 1968. Hlavní kategorie výroků se ovšem v podstatě shodují, což umožňuje srovnat výsledky obou výzkumů navzájem.

"Vysvětlete svůj názor podrobněji."

	září 1968 (N= 1875)		červen 1969 (N= 1112)	
	%	pořadí:	%	pořadí:
Nesouhlas s emigrací motivovaný vlastenectvím	37	1.	14	1.
Nesouhlas spojený s morálním odsudkem	13	3.	13	2.- 4.
Není důvodu k emigraci, neboť není čeho se bát	-	-	7	7.
Emigranti nenajdou domov a lze dcufat v jejich návrat.	2	8.	2	11.-12.
Odchod do ciziny není řešením	-	-	2	11.-12.
Lítost nad odchodem odborníků	-	-	3	10.
Emigrace je soukromá věc jednotlivce.	6	5.-6.	9	5.
Je třeba znát důvody emigrace a pak individuálně posuzovat.	6	5.-6.	5	9.
Souhlas v případě osobního ohrožení	18	2.	8	6.
Souhlas podmíněný obavami z dalšího vývoje	5	7.	6	8.
Souhlas motivovaný předpokladem osobních a pracovních perspektiv v cizině	7	4.	13	2.- 4.
Výroky vysvětlující s pochopením důvody emigrace a obecné sympatie s ní.	-	-	13	2.- 4.
Jiné odpovědi	3	-	8	-

Srovnání loňských a letošních odpovědí na doplňující otázku ukazuje, že došlo k určitým změnám ve vývoji mínění o dané problematice. Odpovědi dotázaných jsou letos značně diferencovanější, což vede k tomu, že se relativní četnosti u dvou loni nejfrekventovanějších kategorií odpovědí snížily a naopak bylo nutno zavést čtyři nové kategorie ("Výroky vysvětlující s pochopením důvody emigrace a obecné sympatie s ní", "Není důvodu k emigraci", "Lítost nad odchodem odborníků" a "Odchod do ciziny není řešení"). Podstatný pokles relativní četnosti pak nastal u "Nesouhlasu motivovaného vlastenectvím", i když jinak výroky tohoto typu zůstávají nadále dominantní. V letošním výzkumu však již bezprostředně a s nepatrným rozdílem v procentech následují hned tři typy výroků, totiž "Souhlas motivovaný před-

pokladem osobních a pracovních perspektiv v cizině", "Výroky vysvětlující s pochopením důvody emigrace a obecné sympatie s ní" a "Nesouhlas spojený s morálním odsudkem emigrace". Lze rovněž zaznamenat pokles relativní četnosti odpovědí v kategorii "Souhlas v případě osobního ohrožení" a vznik relativně téměř stejně frekventované kategorie "Není důvodu k emigraci, neboť není čeho se bát".

Obraz o názorové diferenciaci poskytuje i srovnání odpovědí v ČSR a SSR. +/

Č e r v e n 1969

	ČSR (N=775)		SSR (N=337)	
	%	pořadí:	%	pořadí:
Nesouhlas s emigrací motivovaný vlastenectvím	14	1.- 3.	15	2.
Nesouhlas spojený s morálním odsudkem	10	4.- 6.	20	1.
Není důvodu k emigraci, neboť není čeho se bát	5	9.	12	3.
Emigranti nenajdou domov a lze doufat v jejich návrat.	1	12.	2	10.-11.
Odchod do ciziny není řešením . . .	3	10.-11.	0	12.
Lítost nad odchodem odborníků . . .	3	10.-11.	3	9.
Emigrace je soukromá věc jednotlivce	10	4.- 6.	6	6.
Je třeba znát důvody emigrace a pak individuálně posuzovat.	6	8.	2	10.-11.
Souhlas v případě osobního ohrožení	10	4.- 6.	4	8.
Souhlas podmíněný obavami z dalšího vývoje.	7	7.	5	7.
Souhlas motivovaný předpokladem osobních a pracovních perspektiv v cizině.	14	1.- 3.	9	5.
Výroky vysvětlující s pochopením důvody emigrace a obecné sympatie s ní	14	1.- 3	11	4.
Jiné odpovědi	8		8	

V názorech české a slovenské veřejnosti zjišťujeme statisticky významně rozdíly; dotázaní z ČSR vyslovují častěji souhlas s emigrací

+/ Součet procent ≠ 100 - viz pozn. na str. 3.

v případě osobního ohrožení, zatímco na Slovensku se častěji projevuje morální odsouzení emigrace a také názor, že k emigraci není důvodu, neboť není čeho se bát. V SSR je relativně méně vyslovováno mínění, že emigrace je soukromá věc jednotlivce a také hodnocení osobních a pracovních perspektiv v cizině je nižší. Toto názorové rozvrstvení zhruba odpovídá tendencím, jež byly konstatovány loňským zářijovým výzkumem.

Lidé mladší čtyřiceti let s vyšším než základním vzděláním relativně častěji zdůrazňují osobní a pracovní perspektivy v cizině. Nejčastějším motivem nesouhlasu s emigrací u občanů starších čtyřiceti let a s vyšším než základním vzděláním jsou vlastenecké důvody. Morální odsudek emigrace se objevuje nejčastěji u starších lidí se základním vzděláním a nejméně u starších lidí s vyšším vzděláním.

Dělníci zdůvodňují své stanovisko k emigraci obavami z dalšího vývoje, zaměstnanci ji zase tolerují v případě osobního ohrožení a rolníci i důchodci častěji než ostatní občané tvrdí, že k emigraci není důvodu, neboť není čeho se bát.

Pokud jde o názorovou souvislost s politickou příslušností, pak členové KSČS ve srovnání s příslušníky jiných stran Národní fronty a s nestraníky níže hodnotí osobní a pracovní perspektivy v cizině, častěji uvádějí, že odchod do ciziny není řešení, že není důvodu k emigraci, a častěji také odsuzují emigraci z morálního hlediska.

Srovnáme-li navzájem výsledky obou otázek, jež jsme zde rozebrali, můžeme konstatovat velmi silnou závislost mezi jednotlivými alternativami zavřené a kategoriemi odpovědí doplňující (otevřené) otázky, což nasvědčuje konzistenci názorů dotázaných na problém emigrace. Dotázaní, kteří se ztotožnili v zavřené otázce s alternativou, že emigrace je "Správná" a "Většinou správná", motivují nejčastěji tento názor obavami z dalšího vývoje u nás a osobními i pracovními perspektivami v cizině. Nesouhlas je motivován především názorem o nutnosti neopouštět vlast v těžkých dobách nebo spojen s morálním odsudkem emigrace. Lidé, kteří s emigrací souhlasí, projevují mimoto tendenci uvádět ve svých odpovědích na doplňující otázku různé výroky vysvětlující pravděpodobné důvody emigrace nebo výroky vyjadřující sympatii s ní. Letošní srovnání výsledků obou otázek koresponduje s obdobným srovnáním loni v září a v podstatě potvrzuje již tehdy zjištěné tendence.

2. Z á v ě r y

V září 1968 a v červnu 1969 ústav zjišťoval názory veřejnosti na emigraci a vzhledem k tomu, že byla vytvořena táž podnětová situace (stejně znění otázky a týž metodický postup), lze získané výsledky srovnat a posoudit vývojové trendy v mínění o dané otázce.

1. Letos obdobně jako loni se projevila převaha nesouhlasu s emigrací nad jejím kladným hodnocením, avšak není již tak výrazná. V září 1968 nesouhlasila s emigrací nadpoloviční většina dotázaných, letos v červnu zhruba třetina. Naopak tolerantní postoj vůči emigraci má vzestupný trend (13 % : 24 %).

2. Na Slovensku je významně častěji než v ČSR emigrace hodnocena negativně (41 % : 33 %). Také procento dotázaných, kteří názor nevyjádřili, je zde vyšší než v českých krajích.

3. V SSR téměř polovina mužů považuje emigraci za nežádoucí jev (odpověď "Nesprávné" a "Většinou nesprávné"), v ČSR obdobný postoj vyjádřila přibližně třetina mužů. Je charakteristické, že jen 8 % žen na Slovensku s emigrací souhlasí a 27 % nezaujímá stanovisko. Z českých žen souhlasí 25 % a 13 % stanovisko nezaujímá.

4. V názorech na emigraci se projevují generační rozdíly. Třetina občanů ve věku od 18 do 39 let zaujala k emigraci nerozhodný postoj ("Někdy ano, někdy ne") a kladný i záporný postoj je v rovnováze (tři desetiny emigraci hodnotí kladně a tři desetiny ji odmítají). Naopak u občanů starších šedesáti let převládá záporný postoj; na jednoho občana této věkové kategorie, který považuje emigraci za správnou, připadají tři, kteří odchod občanů z republiky hodnotí nepříznivě.

5. Lidé mladší čtyřiceti let s jakýmkoli vyšším než základním vzděláním nejčastěji zaujímají nerozhodný postoj k emigraci (38 %) a občané nad čtyřicet let a téhož vzdělání se významně nejčastěji ztotožňují s rozhodným záporným stanoviskem, že je emigrace "Nesprávná".

6. Posuzujeme-li názory občanů rozříděných a usídlených, omezených aktivit a přihlížíme-li ke statistické významnosti rozdílů, pak se u dělníků projevuje tendence vyslovovat relativně častěji souhlas s emigrací, u zaměstnanců nerozhodné stanovisko "Někdy ano, někdy ne" a u rolníků významně často odpověď "Nevím". Obdobně jako v celém souboru i u všech těchto skupin převládá záporné hodnocení emigrace.

7. Nadpoloviční většina členů KSČS nesouhlasí s emigrací, přičemž se právě u této skupiny dotázaných setkáváme nejčastěji s krajním stanoviskem, že je emigrace "Nesprávná" . (více než dvojnásobná četnost ve srovnání s nestraníky).

Zavřená otázka byla doplněna otevřenou s cílem blíže poznat, čím jsou postoje motivovány. Rozbor ukázal závislost mezi jednotlivými alternativami zavřené otázky a obsahově homogenními skupinami odpovědí na otevřenou otázku. Kladné stanovisko vůči emigraci je zpravidla motivováno obavami z dalšího vývoje v našem státě a představou občanů, že v cizině mají emigranti lepší osobní a pracovní perspektivy. Nesouhlas s emigrací je převážně determinován morálním odsudkem emigrace a názorem, že občan nemá opouštět vlast v těžkých dobách.

Tabulka I. - ZAVŘENÁ OTÁZKA (červen 1969)

"Považujete za správné, nebo nesprávné, že se někteří lidé rozhodli opustit republiku pod vlivem současné situace?"

	Správné %	Vět- šinou správ- né %	Někdy ano, někdy ne %	Vět- šinou ne- správ- né %	Ne- správ- né %	Nevím a bez odpov. %
ČSSR (N=1114)	14	10	28	11	24	13
ČSR (N= 777)	16+	12+	29	12	21-	10-
SSR (N= 337)	9--	5--	27	9	32++	18++
ČSR - muži (N=394)	17+	13+	30	10	22	8--
- ženy (N=382)	15	10-	28	14	20-	13
SSR - muži (N=153)	13	7	24	9	40++	7-
- ženy (N=186)	5--	3--	29	9	27	27+++
Věk: 18 - 39 (N=486)	17+	12+	33+	11	19--	8--
40 - 59 (N=388)	11	9	27	10	27	16+
60 a více (N=238)	11	5--	23	13	33++	15
Věk a vzdělání:						
18 - 39 se zákl.vzd. (N=273)	17	12	28	11	21	11
- s vyšším vzd.(N=223)	17	13	38++	10	17-	5--
40 + se zákl.vzd. (N=420)	11	8	24-	11	26	20+++
- s vyšším vzd.(N=198)	10	8	28	12	36++	6--
Ekonom.aktivita:						
Dělníci (N=420)	17+	12+	25	11	25	10-
Ost.zaměstnanci (N=289)	14	9	35+	11	25	6--
Rolníci (N=144)	9	6	31	6-	11--	37+++
Důchodci (N=170)	11	6	22	14	36++	11
Ženy v domácnosti (N= 60)	13	8	24	13	29	13
Studenti a učni (N= 20)	10	25	35	15	5	10
Všichni ostatní (N= 12)	17	0	58	8	17	0
Politická příslušnost:						
Člen KSČS (N=253)	9-	7	24	12	42+++	6--
Člen jiné strany (N= 42)	17	12	36	12	9-	14
Nestraník (N=818)	15	10	29	11	20--	15

+/- Např. svobodné povolání a soukr.řemeslníci.

Tabulka 11. - DOPLŇUJÍCÍ (OTEVŘENÁ) OTÁZKA (červen 1969)

"Vysvětlete svůj názor podrobněji." +/

	Nesouhlas s emigrací motivovaný vlastenectvím	Nesouhlas spojený s morálním odsudkem	Není důvodu k emigraci, neboť není čeho se bát	Emigranti nenajdou domov a lze doufat v jejich návrat	Odhod do ciziny není řešením	Lítost nad odchodem odborníků	Emigrace je soukromá věc jednotlivce	Je třeba znát důvody emigrace a pak individuálně posuzovat	Souhlas v případě osobního ohrožení	Souhlas podmíněný obavami z dalšího vývoje	Souhlas motivovaný předpokladem osobních a pracovních perspektiv v cizině	Výroky vysvětlující s pochopením důvody emigrace a obecné sympetie s ní	Jiné výroky
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
ČSSR (N=1112)	14	13	7	2	2	3	9	5	8	6	13	13	8
ČSR (N= 775)	14	10	5	1	3	3	10	6	10	7	14	14	8
SSR (N= 337)	15	20	12	2	0	3	6	2	4	5	9	11	8
Věk a vzdělání:													
18 - 39 základní	10	12	4	2	4	5	7	5	7	11	14	14	7
- vyšší	13	13	3	0	0	2	10	3	4	7	19	18	11
40 + základní	13	16	10	1	2	3	8	4	8	4	10	10	8
- vyšší	24	7	11	2	3	4	10	7	7	4	7	13	4
Ekon.aktivita:													
Dělníci (N=420)	12	15	5	2	1	4	9	2	7	9	14	15	8
Ost.zam.(N=289)	20	10	3	1	3	3	11	7	11	5	16	14	6
Rolníci (N=144)	4	8	17	1	3	1	8	6	6	5	10	8	11
Důchodci(N=170)	18	13	11	4	2	5	8	6	7	3	6	10	6
Ženy v dom. (N=60)	17	23	5	2	0	3	3	2	15	7	5	17	10
Studenti a učni (N=18)	11	11	0	0	0	0	6	11	11	11	11	22	6
Všichni ost.(N=12)	8	17	8	0	0	0	0	17	0	8	33	25	8
Polit.příslušnost:													
Člen KSČS (N=253)	17	17	12	3	6	4	7	5	8	5	7	9	6
Člen jiné str.(N=42)	7	7	2	5	2	5	12	2	14	2	10	24	17
Nestraník (N=818)	14	12	6	1	1	3	9	4	8	7	14	14	8
Dotázaný považuje emigraci za:													
správnou	1	1	1	0	0	0	12	0	7	21	25	40	3
většinou správnou	1	2	1	0	0	1	13	3	10	19	27	31	6
někdy ano, někdy ne	3	8	2	2	1	4	14	12	19	6	22	14	12
většinou nesprávnou	30	25	7	3	8	11	1	5	7	0	1	2	11
nesprávnou	40	30	14	3	4	3	1	0	1	0	1	0	6

+/ Součet procent \neq 100 - viz pozn. na str. 3.

Srovnání výběrového souboru s populací

	Výběr %	Populace %	Rozdíl %
ČSR +/	69,7	71,1	- 1,4
SSR	30,3	28,9	+ 1,4
Muži +/	49,0	47,8	+ 1,2
Ženy	51,0	52,2	- 1,2
Věk: ++/ 18 - 39	44,5	43,6	+ 0,9
40 +	55,5	56,4	- 0,9
Vzdělání: ++/ základní + bez zákl.vzdělání	62,2	76,7	- 14,5
vyšší	37,8	23,3	+ 14,5
Ekon.aktivita: +++/			
Dělníci	37,7	34,3	+ 3,4
Zaměstnanci	25,9	19,7	+ 6,2
Rolníci	12,9	11,5	+ 1,4
Důchodci	15,2	16,8	- 1,6
Ženy v domácnosti	5,4	15,1	- 9,7
Studenti + učni	1,8	0,8	+ 1,0
Všichni ostatní	1,1	1,8	- 0,7
Polit.příslušnost: KSČS	22,7	17,0	+ 5,7
Všichni ostatní	77,3	83,0	- 5,7

Výběrová chyba (pro pravděpodobnostní výběr) je při rozsahu cca 1100 dotázaných osob $\pm 3,1\%$ s pravděpodobností 95 % (pro maximální četnost odpovědi 50 %). Srovnáme-li v tabulce pro uvedené identifikační znaky rozdíly relativních četností a teoretickou hodnotu 3,1 %, lze učinit následující závěry:

- a/ reprezentativnost výběru z hlediska znaků: ČSR - SSR, pohlaví a stáří dotázaných osob je vyhovující a v mezích výběrové chyby. Tato okolnost je shodná prakticky se všemi výsledky dřívějších výzkumů veřejného mínění dosažených v ÚVVM; poněvadž se jedná o kvótní znaky, jsou dobré výsledky tohoto srovnání zcela pochopitelné.
- b/ Pokud se týče dichotomizovaného znaku pro vzdělání, je rozdíl relativních četností ve výběru a v populaci za povolenou chybou. Jde tedy

+/ Zvláštní statistický materiál "Věkové složení obyvatelstva v r.1967".
Vydal FSÚ 23.V.1969.

++/ Expertní odhad Českého statistického úřadu.

+++/ Ekonomická aktivita byla konstruována podle údajů sčítání lidu z r.1961 a mikrocensu z r.1967.

• systematickou chybu projevující se větším zastoupením vzdělanějších osob na úkor osob méně vzdělaných. Tato okolnost byla pozorována opět v předcházejících výsledcích ÚVVM, ovšem rozdíl nedosahoval většinou tak vysoké hodnoty (14,5 %).

c/U znaku ekonomická aktivita jsou rozdíly kromě skupin: dělníci, zaměstnanci a ženy v domácnosti v mezích povolené chyby. U dělníků a zaměstnanců je poněkud více dotázaných osob ve výběru než v populaci (u zaměstnanců jsou tyto výsledky ve shodě s předcházejícími výzkumy, zatímco u dělníků zpravidla bývá ve výběru méně osob než v populaci). Největší rozdíl v charakteristice ekonomicky aktivních osob se projevil u žen v domácnosti.

d/U znaku KSČS je sice rozdíl mezi relativní četností ve výběru a v populaci mimo povolenou chybu, ovšem rozdíl 5,7 % není z věcného hlediska podstatně velký.

U některých znaků (především u vzdělání a žen v domácnosti) byly zjištěny větší rozdíly. Jak však bylo určeno teoretickými propočty v předcházejících výzkumech, tyto rozdíly projevující se v porušení reprezentativnosti některých znaků neovlivňují podstatně meritorní výsledky výzkumu a jejich spolehlivost.

Charakteristické výroky kladného a záporného postoje k emigraci:

Je to vecou a rozhodnutím jednotlivca. Musíme vytvoriť také podmienky, aby ľudia neutekali, ale aj cudzincovi aby bolo čtou navštíviť našu vlasť.
(Dúchodca, bývalý člen SNB)

Každý dle svého svobodného rozhodnutí by měl mít možnost zvolit místo svého pobytu. To je v souladu s Chartou lidských práv, přijatou v OSN.
(Technický úředník)

Ať si každý jde a pozná, jak se žije jinde. Vrátit se může vždycky a co zkusí a vidí, to mu nikdo nevezme. (Pracovnice PNS)

Když jsou lidé mladí, proč by to nezkusili. Já kdybych nebyl ženatý, tak už tu dávno nejsem. (Zámečnick v ČSAD)

Je lepší žít v cizině - otevřene a statočne pracovať - ako doma sa pretvarovať a ak chceš niečo v živote znamenať, musíš na všetko prikyvovať - inak si živel. (Vysokoškolák, syn dělníka)

Záleží na důvodech - proč - ? Ale právo na cestování je přece zaručeno Chartou lidských práv - ne? (Dětská sestra v jeslích)

Když se tu někomu nelíbí, ať jde zkusit do ciziny - a když bude chtít, ať se vrátí. Nikomu neuškodí poznat život a své uplatnění v cizině.
(Konstruktér)

Po Lednu to vypadalo dosti fajn. Tak si lidi vylili srdce. No - a jak se to teď obrátilo! Taky bych raději odešel za hranice, jak být za své názory zavřenej. (Člen JZD v živočišné výrobě)

Nejdůležitější pro člověka je svoboda. Ta už u nás není a asi zas na dlouho nebude. Každý má na ni právo. Když není u nás, má každý právo odejít. (Zdobíčka klobouků)

Do listopadu jsem to považoval za nesprávné, nyní bych již nechtěl nikoho kritizovat. (Úředník)

Odešli proto, že se v praxi neuskutečňovala polednová politika - a to bylo podle mne jediné správné řešení. (Pomocný dělník)

Pokud se někdo obává ztráty místa (redaktoři apod.) má jistě spravedlivý důvod k odchodu. (Poštovní zaměstnanec)

Dělník má svou práci všude, ale pokud odešli novináři, umělci, televizní pracovníci, kteří nemohli říkat to, co je pravda a nechtěli říkat lež, zcela je chápu a vážím si jich. (Žena v domácnosti, manželka brusiče)

Když si nemůže říct co chce beze strachu o svou existenci... (Údržbář)

Není-li někdo spokojen zde, má strach o svoji bezpečnost -hledá klid tam, kde je možnost skutečně žít. Je to oběť, ale pro volnost. (Strojní mechanik)

Sú to ľudia, ktorí vedeli, že tu nič dobré nebude. Kde sú cudzie vojská, tam nebude už sloboda. (Strojvůdce)

Buď něco umí - a pak mu to lépe zaplatí, nebo má obavu, aby mu někdo "nezaplatil" tady. (Člen JZD - traktorista)

Pro mladého člověka je budoucnost nejasná. Venku je poctivá práce správně oceňována a odměňována a je tam daleko větší životní úroveň. (Zdravotní sestra)

Je to správné z existenčních důvodů i z obav, které jsem zpočátku nechápal, ale nyní chápu. (Úředník)

Větší uplatnění svých vědomostí. Přes všechna upozornění nevěřím, že zde nebudou lidé postihnuti za své názory. Není zde vůbec žádná jistota - sociální i politická. (Dělník)

Když neumíme využít schopností schopných, proč někoho omezovat.
Budeme mít potom jenom "schopné". (Účetní)

Mladé, schopné lidi, poctivé pracovníky a vlastence nečeká u nás
žádná budoucnost. (Svačínářka)

Je to správné, že mnoho našich občanů za hranicemi ukáže světu sku-
tečný názor a smýšlení většiny národa. (Stavební dělník)

Člověk není přece zvíře v kleci a tak může žít tam, kde se cítí
lépe. (Dělnice v chromovně)

Vzhledem ke zkušenostem z padesátých let se mnozí oprávněně obávají
obdobných represálií, proto odcházejí, i když to nemohu pokládat za
správné. I to ukáže doba. (Úřednice)

Dalo se očekávat, že zase budou padesátá léta - no a je to tady.
(Dělník na trati)

Je to správné v tom případě, že byli lidé vystaveni častým a zároveň
nespravedlivým útokům. (Strojní zámečnick)

Když někdo je osobně ohrožen zatčením, má právo odejít. (Člen JZD,
invalidní důchodce)

Správné - pokud se cítí ohrožení na životě nebo osobní svobodě.
Nesprávné - z finančních důvodů. (Technik)

Jako vlastenec to není správné, ale zase jako protest proti nesvo-
bodě - část mladších měla odejít. (Důchodce, býv. sklář)

Opustit republiku a žít v jiném státě přece je jedna ze základních
svobod člověka. Zlé je jen to, že někteří, co opustili republiku, ne-
patřili mezi poctivé lidi. (Vedoucí cechu)

•Záleží na motivech opuštění. Někdy může člověk pro stát udělat více, když odejde. Odejde-li někdo jen aby se tady vyhnul povinností, není to správné. (Krejčí)

Záleží na tom, kdo odchází a pod jakým vlivem a co by mu hrozilo, kdyby zůstal. (Vedoucí uhelných skladů)

U lidí, kteří jdou jen za vyšším výdělkem a za dobrodružstvím, je to nesprávné. U lidí, kteří se angažovali po lednu a srpnu a kterým by hrozil dnes postih, to považují za správné. (Důchodce, řidič autobusu)

Místo každého občana je tady. Je však zapotřebí objektivně zjistit důvody, proč hlavně mladí lidé odcházejí, a vyvodit z toho závěry. Jsou to hlavně ekonomické otázky. (Skladník)

Někteří lidé odešli z nerozumu, z touhy po dobrodružství. To neschvaluji. Ale pokud odešli tvůrčí a vědeckí pracovníci, kterým stát dává špatné podmínky pro práci a televizní pracovníci, novináři, herci, kteří nesmějí říkat pravdu - nezazlívám jim to, i když ty tady nejvíc potřebujeme. (Žena v domácnosti, manželka svářeče)

Touha po svobodě bývá u někoho silnější než povinnost k národu a jde proto tam, kde se cítí svobodnější. (Dělník - údržbář)

Lékaři a lidé studovaní nám tu scházejí. (Dělník, sklář)

Kdyby ta část inteligence, která uprchla, zůstala doma, víc by mohla protestovat a republice pomáhat. (Administrativní pracovníce)

Mám dojem, že již neumějí pracovat a že se vrátí domů. (Důchodkyně, manželka elektrikáře)

Jsem přesvědčen, že se vrátí. (Účetní MTZ)

Útěkem nikdo nikdy nic nevyhrál. (Dělnice u soustruhu)

Nesprávné - nemohou už do toho mluvit. (Technik polesí)

Odhodem do ciziny se problémy nevyřeší. (Člen JZD)

Z porovnání v rodině - syn nebo dcera nemá také opustit rodiče,
když jim je nejhůř. (Horník)

Kde sa narodí, tam nech aj zomrie. (Dělnice)

Nikdo jim nenahradí to, co mají doma, ať je to jaké chce.
(Mistr ve strojírně)

Já bych nemohla utéct, protože by se mně strašně stýskalo. I kdybych
se tam měla daleko lépe. (Kadeřnice)

Já som prežil tiež ťažké chvíle a nikdy som neutekal z republiky.
(Hlídač v JRD)

Jsou to špatní vlastenci, kteří v nejhorších chvílích opouštějí
svou vlast. (Kuchařka)

Když někdo chce pracovat čestně, může pracovat zde a ne za hranicemi.
(Učitelka)

Není na škodu, když opouští republiku lidé, kteří k ní nemají
kladný poměr. (Zemědělský dělník)

Když jsem nic neudělala, tak se nemám čeho bát. Můj domov je v ČSSR.
(Plánovačka)

Není se čeho bát. (Dělník na silnici)

Nemuseli mít obavy z následků za své opačné politické hodnocení
situace. (Dělník v chemickém průmyslu)

Vyštudovat za peníze nás všech je pro ně dobré, ale když mají svému lidu odevzdat výsledky studia, tak je mají pro jiného. (Pomocná kuchařka)

Že jsou to zbabělci. (Dělnice)

Je to bezcharakternost. (Soustružník)

Myslím, že by měli republiku opustit lidé typu Novotný. (Dělník)

Aby si vláda a strana uvědomily, že u nás není nic v pořádku.
(Svačínářka)